

Roky 1848 – 1918

Koniec poddanstva. Revolúcia v roku 1848 a porevolučná doba

Uhorský snem, ktorý od novembra 1847 zasadal v Bratislave, sa na konci februára 1848 pod vplyvom vypuknutia revolúcie v Paríži zradikalizoval. Skôr, ako váhajúca horná komora snemu prijala Košutov návrh na zrovnoprávnenie všetkých občanov v právach a povinnostiach, vypukla revolúcia vo Viedni. Symbol konzervatívneho režimu - kancelár Metternich - bol donútený odstúpiť. Panovník zrušil cenzúru a prisľúbil prijatie ústavy. Dňa 15. marca prebehla nekrvavá revolúcia v Pešti a vzápätí nastalo obdobie

Jozef Miloslav Hurban, predseda SNR v septembri 1848, poslal rozkaz aj Nitrianskej Blatnici. Obr. 1

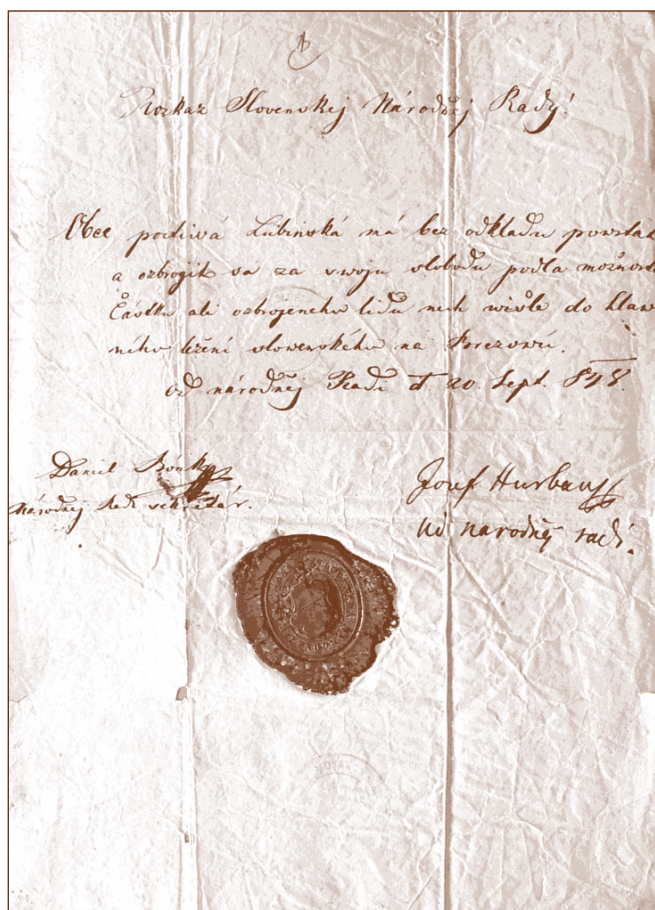
prevratných zmien. Snemoví vyslanci zrušili feudálny systém aspoň na papieri. Bolo odstránené poddanstvo, urbárske vzťahy a roboty aj cirkevný desiatok. Ďalším výdobytkom bola tlačová sloboda, hoci s rôznymi obmedzeniami, ustanovenie nezávislej uhorskej vlády vrátane šiestich ministrov so sídlom v Pešti a nový snem, do ktorého mohli voliť a byť

zvolení aj príslušníci doposiaľ nepriviligovaných vrstiev. Podmienkou však bola znalosť maďarčiny, čo u reprezentantov nemaďarských národností vyvolalo veľkú nespokojnosť. Obyvateľstvo prijalo veľké novoty s nadšením, lebo panovalo falošné presvedčenie, že niekdajší poddaní sa vyrovnajú pánom. Kolovalo veľa najrozličnejších chýrov. Mnohí poddaní si slovo sloboda vyložili po svojom a uzurpovali si menšie regálne práva, ktorými doposiaľ disponovala vrchnosť: Čapovali víno, začali prevádzkovať výsek mäsa, niektorí dokonca vyberali mýto, ťažili drevo v hájnych lesoch a poľovali. Preto bolo nariadené, aby sa na obecných zhromaždeniach masy ľudu oboznámili s obsahom marcových zákonov. Oslobodenie poddaných od roboty sa navyše udialo v čase naliehavých jarných prác. Panskí úradníci potrebovali pracovnú silu poddaného, a tak na mnohých miestach dochádzalo k nedorozumeniam, ktoré často vyústili do nepokojov, lebo pod pojmom sloboda si každý predstavoval čosi iné. Na panskom majetku v Blatnici sa prejavili podobné ťažkosti. Zachovaná kniha robôt z roku 1848 potvrdzuje, že dňa 12. apríla si poslední dvaja sedliaci splnili svoju robotnú povinnosť. Želiari však odrábali ručnú robotu až do 24. júna 1848. Navyše robotovali aj v porevolučnom období až do roku 1852, ale už na základe vzájomnej dohody.¹ V prvých jarných mesiacoch meruósmeho roku revolúcia naberala na obrátkach aj na slovenskom vidieku. V apríli vypukli na mnohých miestach protižidovské nepokoje, spojené s drancovaním židovského majetku, bitím, ba aj zabíjaním židov. Vzhľadom na napätú situáciu bol v posledných aprílových dňoch na celom území Nitrianskej stolice vyhlásený výnimočný stav - štatárium. Prisažný obdokovského okresu Rudolf Fodor bol poverený rozšíriť oznam o štatáriu po obciach. Keď prišiel do Vozokan, zastal aj s kočom pred tamjšou prícestnou krčmou a povolal k sebe richtára

s prísaznými, aby podpísali a pečaťou potvrdili štatariálnu vyhlášku. Zakrátko sa však zhromaždil dav asi dvadsiatich ľudí. Po ohnivej výmene názorov predstavení obce vyhlásili, že dokument nepodpíšu, lebo tým by stratili nadobudnuté slobody. Podľa hlásenia prísazného Fodora okresnému slúžnemu ľudí najviac poburoval akýsi človek v nesedliackom odevu, ktorý predtým v krčme popíjal pivo. Keď sa na neho informoval, vyšlo najavo, že to bol obyvateľ Nitrianskej Blatnice Ján Mišík. Mimo iného tvrdil, že dobre pozná obsah zákonov, lebo je vzdelaný, čítal ich a dobre vie, že v nich je zakotvená sloboda výseku mäsa a čapovania vína. Prísazný potom chvíľu s ním diskutoval po latincky a napomínal ho, aby ľud nebúril. Načo Mišík zdôraznil, že hlásaním pravdy predsa nemôže poburovať. Keď Fodorovi odopreli podpísať štatariálnu vyhlášku aj predstavení obce Lipovník, pobral sa z Vozokan preč. Pri odchode však spozoroval, že Mišík zhromaždenému davu prednáša ohnivú reč.² Aké následky malo toto vystúpenie pre občana Blatnice nie je známe. Dedinský vzdelanec, akiste absolvent niekoľkých gymnaziálnych tried, Ján Mišík sa spomína na zozname bývalých Zerdahejovských poddaných z roku 1853.³

V pohnutom jarnom období roku 1848 rástla nespokojnosť medzi Srbmi, Chorváarmi, Rumunmi s bezohľadným postupom vlády voči Nemaďarom. Ozvali sa aj Slováci. Koncom apríla 1848 sa niekoľkotisícový dav zhromaždil v Brezovej, kde boli aklamačne prijaté žiadosti nitrianskych Slovákov formulované Jozefom Miloslavom Hurbanom. Požadovalo sa slovenské úradovanie, slovenské školy na území stolice obývanom Slovákmi, ale aj možnosť vytvoriť si národné gardy so slovenčinou ako veliacou rečou. Emisári vyslaní so žiadosťami k stoličnej vrchnosti do Nitry boli však posadení do väzenia a do obcí, ktorých zástupcovia žiadosti podporili, nakoľmandovali vojsko. V máji boli v Liptovskom Mikuláši zostavené Žiadosti slovenského národa, ale v Pešti ich zmietli zo stola a na vodcov slovenského pohybu vydali zatykače. V júni 1848 sa zbrane chopili Srbi a Chorvátsko sa odtrhlo od Uhorska. Rástlo napätie aj medzi Viedňou a Pešťou. Uhorská vláda potrebovala rozšíriť počet gardistov a vybudovať vlastné národné vojsko, ktoré dostalo názov obrancovia vlasti, po maďarsky honvédi. Preto sa po mestečkách a dedinách robili súpisny regrútov, čo sa často stretlo s prejavmi odporu.

V tej dobe sa aktivizovali Slováci, ktorí sa pred maďarským terorom museli utiahnuť do Viedne. Na ich čele boli Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban a Michal Miloslav Hodža. Aj s tajnou podporou viedenskej vlády pripravovali povstanie proti peštianskej vláde. Prvým cieľom ich ťaženia mala byť

Rozkaz SNR zo septembra 1848. Obr. 2

oblasť myjavských kopaníc. Dňa 11. septembra 1848 prekročil rieku Drávu chorvátsky bán Jelačić a na čele početného vojska sa vydal na pochod k Pešti. O necelé štyri dni sa vo Viedni ustanovila Slovenská národná rada na čele s Jozefom M. Hurbanom. Asi tristočlenný oddiel dobrovoľníkov sa pod jej vedením vydal na vojnovú výpravu s cieľom oslobodiť Slovákov od maďarského teroru. Na myjavských kopaniciach vzbĺklo povstanie. Vrchnosť sa obávala, že sa rozšíri, a preto v katolíckych dedinách a mestečkách šírla zvesti o tom, že je to vzbura luteránov, lebo Slovenskú národnú radu tvorili traja evanjelici. Predseda, či ako sa v dokumentoch sám tituluje „*president Národnej rady*“ J. M. Hurban, si uvedomoval nebezpečenstvo takejto propagandy a dňa 25. septembra 1848 poslal Nitrianskej Blatnici, ale aj Radošine a Ratnovciam vysvetľujúci list spolu s rozkazom. V liste uviedol, že sa dozvedel o náboženskej propagande zo strany stoličnej vrchnosti: „*Páni vás búrka, jako by sme o náboženství a proti katolíkom našu vojnu boli pozdvihli. Nedajte sa klamat vlkom v ovčích rúchach, ti Vám nehovorá pravdu.... Oni to včul preto robia, aby mohli Slováku rozdvôjiť....*“

K výzve bol pripojený „*Rozkaz Národnej Slovenskej Rady*“ na obec Šarfickú, aby sa celá obec

Sarfická naraz za svoju slobodu pozdvihla a časťku ozbrojeného lidu svého na chotár svuj postavila. Pod zbraňou sa nech sa rozumie nielen flinta a šabla, ale aj kosa, cepy a sekery.

Zároveň Hurban nariadil vypovedať poslušnosť uhorskej vláde a zachovať vernosť kráľovi Ferdinandovi a slovenskému národu. Žiaľ, táto výzva ani sprievodný list sa do Blatnice nedostali, lebo posol Slovenskej národnej rady Michal Bulík zo Sokoloviec bol vo Veľkom Orvisšti zadržaný aj s príslušnými dokumentami. Nemínul ho štatáriálny súd v réžii plnomocného komisára Nitrianskej a Bratislavskej stolice baróna Jána Jesenáka.⁴ Slovenská národná rada iste mala informácie o sympatiách obyvateľstva Nitrianskej Blatnice k slovenskému povstaniu, no vzhľadom na nepriaznivý vývoj udalostí na bojisku a odhalení spojenia sa v obci nič v tomto smere neudialo. Nasadením početných oddielov národných gárd aj vojenských jednotiek sa podarilo slovenské povstanie do konca septembra potlačiť. Zakrátko však vypuklo povstanie v samotnej Viedni. Panovník, vláda i poslanci ríšskeho snemu ušli na Moravu. Rozzúrený dav obesil ministra vojny grófa Latoura na kandeláber a hlavné mesto Habsburskej ríše na tri týždne ovládli revolucionári. Cisárskym vojskám sa len za cenu veľkých obetí podarilo zlomiť ich odpor.

Obr. 4

Slovenskí dobrovoľníci v roku 1849.

zástavy a ďakovné omše za úspech zbraňtej či onej strany. S tým súviseli aj nábohy do vojska, rekvirácie zásob, internácie podozrivých a exekúcie previnilcov. Nitrianska Blatnica ležala mimo hlavných cestných spojení, a tak sa obyvateľstva presuny vojsk len málo dotkli. V januári 1849 savšak v Ripňanoch a v okolitých obciach

Slovenskí dobrovoľníci v roku 1849. istú dobu zdržiaval cisársky generál Susay so šiestimi kompániami vojska a šiestimi delami. O niečo neskôr tadiaľto tiahol cisársky major Neuberg s tromi kompániami.⁵ V prvých jarných mesiacoch roku 1849 uhorskí revolucionári chytli druhý dych. Cisárska armáda trpela všobecným nedostatkom vojska, lebo jej veľká časť bola v marci odvelená na bojisko v severnom Taliansku. Košutovci, povzbudení vojenskými úspechmi, detronizovali Habsburgovcov a vyhlásili republiku. Ťažisko bojov sa prenieslo na západné Slovensko. V tiesnivej situácii sa cisár František Jozef obrátil na cára Mikuláša I. s prosbou o poskytnutie vojenskej pomoci. V druhej polovici mája 1849 prekročilo 200 000 ruských vojakov severné hranice. Ruská intervencia napokon rozhodla o výsledku vojny. Rusi zatlačili honvédov až za riekou Tisu. Hlavná časť honvédskeho vojska zložila 13. augusta 1849 pri Világoši zbrane. Cisárke vojská pacifikovali aj tunajšie okolie. Vyčistili ho od gerilových skupín a rôznych lupičských živlov. Po dedinách bol vyhlásený výnimočný stav a obyvatelia pod hrozbou ťažkých trestov museli vydať všetky zbrane a papierové peniaze, ilegálne tlačené uhorskou vládou, takzvané „košutky“. Po potlačení revolúcie v celom Uhorsku ďalej trval výnimočný stav. Režim bol prísny. Oporou moci sa stali žandári, ktorí nahradili niekdajších stoličných pandúrov. Každý prejav sympatií ku Košutovcom a revolúcii sa trestal. Na Silvestra 1851 František Jozef odvolal platnosť ústavy a tak sa zrodil nový absolutizmus. Panovník bol pri svojich rozhodnutiach zodpovedný svojmu svedomiu a Bohu. V živote celej spoločnosti sa však diali veľké zmeny. Bola zavedená všeobecná pozemková a dôchodková daň, ale aj ďalšie dane ako domová a spotrebná. Pre štát bola najdôležitejším príjmom daň z pozemku. Tú musel platiť každý, bez výnimky. Pôda sa prísne evidovala a daň sa vyberala bez ohľadu na majiteľa. Počet úradníkov sa rozrastal a na ich zaopatrenie bolo treba oveľa viac

URBÁRSKY PATENT z roku 1853 publikovaný v maďarčine, nemčine a slovenčine. Obr. 3

Dňa 2. decembra 1848 sa Ferdinand V. zriekol trónu v prospech svojho len 18 - ročného synovca Františka Jozefa. Začala sa ďalšia etapa vojny v Uhorsku. Konflikt medzi uhorskou vládou a Viedňou sa stupňoval. Ľudovít Košut, ktorý sa stal po odstúpení Ľudovíta Batáňa z postu premiéra predsedom Výboru na obranu vlasti a vodcom revolúcie, vyzval uhorských občanov k obrane vlasti. Na Slovensku sa po dlhšej dobe opäť odohrávali súvislé bojové akcie. Mestá i obce zažili viacnásobné príchody i ústupy vojsk. Sprevádzalo ich slávnostné vyvesovanie čierno-žltej (cisárskej) či zeleno-bielo-červenej uhorskej krajinskej

prostriedkov ako predtým a tak sa dane a poplatky stále zvyšovali. Slovenský ľud nazýval obdobie päťdesiatich rokov nemecké časy, lebo sa úradovalo po nemecky. Roku 1850 bola zrušená colná hranica medzi Rakúskymi krajinami a Uhorskom a zakrátko aj všetky cestné mýta, čo pomohlo najmä povozníkom a obchodníkom. Po revolúcii sa vykonalo všeobecné sčítanie obyvateľstva a popis obcí. Nitrianska Blatnica mala 657 obyvateľov, z toho 611 katolíkov a 46 židov. Okrem kostola a fary tu mala byť aj židovská synagoga, kaštieľ s parkom, rozsiahly chov dobytky, výborné pasienky, dobré polia, lesy aj vinice.⁶ Ako zemepáni sú ešte uvádzaní Zerdahajovci, ale to celkom pravda nebola. Už v polovici štyridsiatich rokov ich tunajší rozsiahly majetok, v dokumentoch nazývaný aj Šarfické panstvo, prešiel do rúk Gustáva Appela, ktorý predtým pôsobil ako riaditeľ Huňadyovských majetkov v Mojmirovciach a preslávil sa novými metódami pri šľachtení dobytky. Po revolúcii zostávali vzťahy medzi niekdajšími poddanými, teraz už slobodnými občanmi, a zemským panstvom nevyjasnené. Nejasnosti riešil až tzv. urbársky patent Františka Jozefa, vydaný 2. marca 1853. Urbárska pôda sa definitívne stala vlastníctvom roľníkov. Štát sa za stratu výnosov zaviazal odškodniť bývalých zemepánov sumou 150 miliónov zlatých v štátnych dlhopisoch. Za jednu celú sedliacku usadlosť dostal niekdajší zemepán odškodné vo výške 600 zlatých, za želiara 50. Grófovi Františkovi Berénimu tak prislúchalo odškodné za šarfických poddaných 2184 zlatých a Gustávovi Appelovi, ktorému za 24 sedliakov a deviatich želiarov patrila náhrada 3206 zlatých.⁷

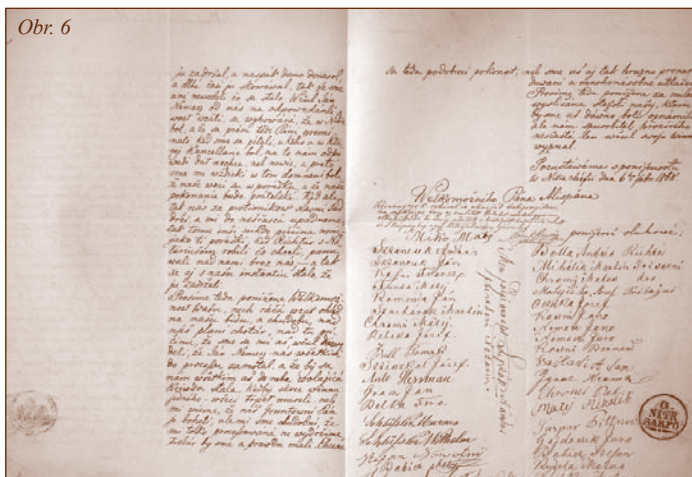
Bývalí zemepáni dostali tak potrebný kapitál a mohli ho investovať do modernizácie svojich majerov. Naopak, roľníctvo po hospodárskej stránke stagnovalo. Dvadsať rokov po revolúcii boli na tom mnohí horšie ako „pod panštinou“.

Ostatné neurbárske pozemky - kľoviská, kopaniče, vinice užívané na zmluvnom základe so zemepánom si mali roľníci vykúpiť sami. Obvykle to bol 20 násobok ročného úžitku, ktorý z takej pôdy zemepán užíval. Pre nedostatok peňazí vykupovanie trvalo aj pol storočia. Urbársky patent nariadil aj segregáciu - oddeľovanie pozemkov, ktoré voľakedy spoločne užívalo panstvo, urbárski poddaní i želiari. Týkalo sa to najmä lúk, spoločných pasienkov a aj lesov. Pri tom sa vyskytlo vždy veľa nejasností a konfliktov. Nitrianska Blatnica nebola výnimkou. V roku 1863 Gustáv Appel u druhého nitrianskeho podžupana Augusta Gyciho zažaloval richtára Mateja Chromého a celú obec, ale aj grófa Františka Beréniho že pri segregácii odcudzili pasienky.⁸ V roku 1864 došlo ku sporom medzi obyvateľmi Blatnice a grófom Františkom Berénim o úrodu z obecného pozemku, ktorú si vzali občania Blatnice a grófovi nedali nič. Beréni sa sťažoval župe, ale náprava sa oneskorila.⁹

Polnohospodárska pôda v držbe roľníkov bola pred komasáciou mimoriadne rozdrobená, stav z roku 1865. Obr. 5

Spolu so segregáciou prebiehala aj komasácia, teda sceľovanie pozemkov. Hospodárenie na sedliackych gruntoch bolo často neefektívne. Otec obvykle rozdelil svoje role tak, aby sa nikto z potomkov necítil ukrátený. Podelil ich rovnakým dielom na niekoľko častí, a tak sa pôvodná šírka zredukovala. Takým spôsobom vznikol v držbe poľnohospodárskej pôdy neutržateľný stav, keď jeden sedliak hospodáril na desiatich i dvadsiatich parcelách s malou výmerou v rozličných častiach chotára. Preto bola myšlienka komasácie opodstatnená. Komasačné práce v Blatnici sa naplno rozbehli až začiatkom šesťdesiatich rokov. V roku 1865 dokončil diplomovaný inžinier Karol Gunther vymeriavanie všetkých pozemkov a vyhotovil mapu pôvodného stavu ich podelenia. Potom sa začali malé výmery sceľovať do väčších celkov a pridelovali sa vlastníkom tak, aby im nevznikla ujma. Ľudia sa s nedôverou pozerali na túto novotu. Nevedeli si predstaviť, že sa budú musieť vzdať svojich políčov, ku ktorým ich viazala dlhá rodinná tradícia. Ich obavy sa aj potvrdili, lebo pri komasačných prácach došlo k rôznym sporom predovšetkým medzi obcou a majiteľom veľkostatku Gustávom Appelom.

Žiadosť obyvateľov Nitrianskej Blatnice podžupanovi ohľadom komasácie 1868. Obr. 6

Dlho sa ťahali a stáli veľa prostriedkov. V roku 1868 sa obec slovenským listom obrátila na Nitrianskeho podžupana Štefana Rudnaya, aby zastavil proti nim započatý súdny proces zo strany Appela v súvislosti s komasačným vyrovnaním: „*Ne malím spusobem nás ponižene podpísanich zarmutila tá nemilá novina, že sme mi aj celá naša obec Nitra - Šarficcká jakošto protivníci prátelského pokonána do hrozného procesu commasationálneho zapletení. Táto vec nás všetkých už aj tak velmo chudobních na žebrotu privede...*“.¹⁰ Ako sa spor skončil, nevedno, ale archívne dokumenty potvrdzujú, že obec mala v súvislosti s komasáciou s Gustávom Appelom viacero sporov. V roku 1869 richtár Matúš Chromý v mene všetkých obyvateľov podal na neho sťažnosť, že si neprávom hraničnými kameňmi označil niektoré cesty, hlinisko i lom na kameň. Z obsahu ďalších písomností vyplýva, že Gustáv Appel spôsobil obci mnohé prikoría: Richtár Ondrej Bolla si podžupanovi takto posťažoval: *Bár aj gruntovni Pán (Appel) neslichano tvrdo s nami zacházat sebe umínil a ništ z teho nepohnuté nenecháva, čoby kolvek nám na vatšé ukrátení slúžit mohlo...* Komasačné práce, vymeriavanie a mapovanie katastra sa skončili až v novembri 1878, keď inžinier Alexander Més vyhotovil mapu nového stavu vlastníctva a rozdelenia pozemkov v chotári obce. Súčasťou prác spojených s vymeriavaním katastra bolo aj zaradenie jednotlivých parciel do bonitných kategórií. Podľa kvality pôdy sa totiž určovala aj pozemková daň. Úmerne s vyššou výnosnosťou rástla aj daň a tá bola značne vysoká. Väčšina poľnohospodárskej pôdy v Blatnici bola zaradená do tretej, teda nižšej kategórie, asi dve pätiny rolí kvalifikovali o stupeň vyššou, druhou triedou. V dlhom období poznačenom spormi o spravodlivé prerozdelenie pozemkového vlastníctva obyvateľov niekoľko razy postihli aj vrtochy počasia. Mimoriadne zlý bol najmä rok 1865. Dňa 1. mája bol taký silný mráz, že poškodil vinice aj sejbu na poliach. Dňa 25. mája prišla taká strašná búrka s hromobitím a ľadovcom, že z polí v chotári Nitrianskej Blatnice a Radošiny prívaly splavili siatiny. Navyše vo sviatok sv. Petra a Pavla mrzlo. Počasie vyčíňalo aj v roku 1866. Dňa 22. mája opäť silno mrzlo, zmrzli vinice a takmer všetky ovocné plody. Nasledujúci deň napadlo množstvo snehu. Zakrátko sa rozšíril prasačí mor, no zdochlo aj veľa hydiny, najmä husí. Podobné výčiny počasia sa nezriedka vyskytli aj v nasledujúcich rokoch, a tak sa nemožno čudovať, že vinohradníctvo postupne upadalo. Skazu tunajších viníc dovŕšila fyloxéra na sklonku sedemdesiatych rokov 19. storočia. Hospodárska štatistika z roku 1895 udáva, že v Nitrianskej Blatnici už nie sú žiadne vinohrady.

Do života obyvateľstva medzitým zasiahli aj mezdinárdne udalosti. V roku 1859 Rakúsko utrpelo porážku vo vojne s Napoleonom III. a Sardínskym kráľovstvom. Neúspech vo vojne mal za následok uvoľnenie pomerov. V júni 1866 vypukla ďalšia veľká vojna. Tentoraz muselo Rakúsko bojovať na severe proti Prusku a na juhu proti Taliansku. Začiatkom júla Prusi zvíťazili v rozhodujúcej bitke pri Hradci Královom a postupovali na Viedeň. Vpadli aj na Záhorie, ale keď sa prebojovali na predmestie Bratislavy, vstúpilo do platnosti prímerie. Tragickým dôsledkom vojny bola cholerová epidémia. Celkovo si vyžiadala vyše 100 000 ľudských životov, oveľa viac ako boli straty vojsk na oboch stranách. V Nitrianskej Blatnici ochorelo 60 ľudí, z nich sa však uzdravili len šiesti a 54 zomrelo. Úmrtnosť bola mimoriadne vysoká, keďže lekárska starostlivosť bola ešte na nízkej úrovni.

Hospodárske a spoločenské pomery v obci na konci 19. a na začiatku 20. storočia

Po vojne opäť nastali veľké štátoprávne zmeny. V roku 1867 sa politické reprezentácie Maďarov a rakúskych Nemcov dohodli na podelení moci bez ohľadu na mienku ostatných národov. Vznikla dualistická monarchia, Rakúsko-Uhorsko. V Uhorsku sa k moci dostala maďarská aristokracia. Nepoučila sa z predchádzajúcich chýb v národnostnej politike a opäť začala presadzovať bezohľadnú šovinistickú politiku. V roku 1869 sa vykonalo sčítanie ľudu poprvýkrát moderným spôsobom prostredníctvom sčítacích hárkov, ktoré boli ešte v slovenskom aj maďarskom jazyku. V Blatnici stálo 121 domov. Rozšírením zástavby vzniklo niekoľko ulíc, ktoré mali aj svoje mená: Farská ulica, Párna ulica, Stredná ulica, Junčín a Malá ulica. V obci bola jedna krčma, ktorú prevádzkoval žid Marcel Schlüssler spolu so synom Viliamom. V obci stál kostol, fara, kaštieľ i židovská modlitebňa, ktorá sa nachádzala v dome obuvníckeho majstra Marka Rosenfelda spolu s jeho dielňou. Sčítacie hárky nám umožňujú bližšie sa zoznámiť aj s bytovými pomermi obyvateľstva. Nebolo žiadnou výnimkou, keď desaťčlenná rodina obývala domček s jednou komorou a jednou izbou. Odrastenejšie deti chudobnejších rodičov chodievali do služby k bohatším gazdom do susedných obcí. Viacerí mládenci si našli robotu v Tovarníkoch, kde od roku 1868 barón Augustín Stummer budoval veľký cukrovar. Niektorí menší gazdovia dali svoje deti vyučiť remeslu. Gašpar Bittner mal štyroch synov a dve odrastenejšie dcéry, ktoré slúžili v Radošine. Spomedzi synov jeden bol vyučený krajčír a pracoval v Bratislave, druhý povoláním kolársky majster, sa nachádzal mimo Uhorska. Ďalší syn Michal, vyučený za stolára,

zostával na otcovom hospodárstve. Najmladší, len deväťročný Jozef, bol ešte školopovinným žiakom. Aj v samotnej obci bolo veľa remeselníckych majstrov, ktorí sa čiastočne živili remeslom, ale aj poľnohospodárstvom. Ján Sladký, Hubert a Mrázek boli pekármi, Voljar, Vyhrabal, Urbišek, Králik a Belka tesármi, ďalší Belka bol kamenárom, Bačkády mäsiarskym majstrom, Krivin zámočníkom, Čanáky kováčom, Kubíček prevádzkovač krajčírstva rovnako aj Puller, Dusil bol obuvník, Ján Zdenek čižmár, Mrázek sa venoval debnárstvu, Styskal bol hodinárom. Mimo riadne bolo rozšírené murárske remeslo. Ako murári, prípadne aj kamenári pracovali Kopecký, Bednárik, Pagáčovič, Juraj Žák a Hradil. Väčšina remeselníkov sa prisťahovala z Moravy, niektoľkí z Čiech. Na Morave sa narodili: Mička, Stýskal, Čevela, Bednárik, Krampel, Leškovák, Puller, Hradil, Zdenek, Kasný. Z moravskej obce Hluk prišiel Vašíček, Pospíšil pochádzal z moravských Babic, Ondrej Bolla z Troubiek, Michalík z Holešova, Vízner z Vranovic, Ján Seifert bol rodákom z českej Lhotky. Rodeným Čechom bol aj podučiteľ v Lužanoch Karol Bureš, bývajúcí však v Nitrianskej Blatnici. Cezpoľného pôvodu bol panský lesník Sasák, narodený v Osuskom a Karol Lackovič, stolársky majster, ktorý privandroval z Viedne.¹¹ Početná migrácia Moravákov aj niekoľkých Čechov sa začala ešte v roku 1844, keď panstvo prebral Gustáv Appel a bola spojená s jeho snahou pozdvihnúť hospodársky výnos. Migranti si pokúpili domky od pôvodných obyvateľov a v obci zostali natrvalo. Za nejaký čas sa poslovenčili, a tak len priezviská potvrdzovali ich moravský a český pôvod. V roku 1880 bolo vykonané ďalšie sčítanie ľudu. Počet domov sa nezmenil. V obci ich stálo 122 a v nich bývalo 735 ľudí. Z tohto počtu sa 698 hlásilo k slovenskému materinskému jazyku a siedmi k nemeckému, 29 občanov do štatistiky nezahrnuli, keďže to boli novorodenci. Z hľadiska náboženskej štruktúry žilo tu 684 rímskych katolíkov, jeden evanjelik a 50 židov. Prevažná väčšina z nich sa vtedy ešte hlásila k slovenčine ako materinskej reči. Štatistika aj uvádza, že čítať a písať vedelo 326 ľudí, teda takmer polovica občanov.¹² Negramotnosť sa však výrazným tempom znižovala. V roku 1910 vedelo čítať a písať 878 ľudí z 1162 obyvateľov. Ak odvrátame 186 detí predškolského veku, už len asi stovka, poväčšine starších občanov, zostávala negramotná, sotva desatina z celkového počtu. Na začiatku 20. storočia v Uhorsku ešte asi polovica obyvateľstva nevedela písať a čítať. V poslednej tretine 19. storočia sa začalo Uhorsko modernizovať. Budovali sa železnice, rástol priemysel, zlepšovalo sa aj cestné spojenie. Svoje služby rozširovala aj Uhorská kráľovská pošta. V roku 1883 zriadila v Nitrianskej Blatnici poštový

úrad. Do tej doby bola najbližšia poštová stanica najprv vo Veľkých Ripňanoch a potom už aj v Radošine. O službu poštového doručovateľa bol veľký záujem. Žiaľ, nepopierateľný rozvoj povzbudzoval maďarský šovinizmus. Za éry ministerského predsedu Dezidera Bánfyho, ktorý verejne o sebe vyhlasoval, že je šovinista, sa začalo s hromadným pomaďarčovaním nemaďarsky znejúcich zemepisných názvov. Obyvateľstvo nazývalo obec Šarfia, polooficiálny slovenský názov bol Nitrianska Šarfia, no od roku 1898 mohla užívať len jeden názov a ten znel Nyitrarsarfö. Susedné Behynce ale prekrstili na Bőfalu, Vozokany na Végvezekény, Krtovce sa stali Kartócom, Hubina Hubafalvou a úradný názov Radošiny znel Radosna.

Ešte v sedemdesiatych rokoch prešiel celý Appelov veľkostatok do rúk Kurta Leonhardyho. Spolu s manželkou Máriou rodenou Haase sa usadil v tunajšom kaštieli, ktorý si nechali upraviť. Nový majiteľ sa venoval hospodárstvu a svojim záľubám. Na sklonku 19. storočia Leonhardyho *šarfický* veľkostatok mal celkovú rozlohu 2027 katastrálnych jutár (1150 ha), no pôda k nemu patriaca ležala na území aj ďalších štyroch okolitých dedín. Prácu tu našlo 42 nádenníkov a ďalších zamestnancov, takže bol zároveň aj najdôležitejším poskytovateľom zárobku pre občanov s nedostatočnou výmerou pôdy. Veľkostatok bol orientovaný predovšetkým na obilnú produkciu, chov dobytky a vinárstvo, čo potvrdzujú aj štatistické ukazatele. Polia tvorili najväčšiu výmeru pôdy a rozkladali sa na ploche 1117 jutár (634 ha), lesy mali rozlohu 539 jutár (300 ha), pasienky 227 jutár (132 ha) a vinohrady 71 jutár (40 ha), tie však neležali v chotári našej obce. Na tunajšom majeri chovali 179 kusov rožného statku, 42 koní, 29 ošipaných a len 5 oviec. V čase, keď prevažná väčšina gazdov hospodárila tradičným spôsobom rovnako ako ich predkovia, na veľkostatku pribúdali stroje, ktoré uľahčovali a urýchlňovali poľnohospodárske práce. Aj z toho dôvodu malí a strední roľníci v efektívite a produktívite nemohli obstáť a pokiaľ nevyšli na mizinu, žili iba z ruky do úst. Leonhardyovský veľkostatok mal k dispozícii parný lokomobil, ktorý pomáhali pri orbe a po žatve poháňal aj dve mláčačky. Tri oracie zariadenia, pripájané v prípade potreby na lokomobil, dokázali za hodinu zorať takú plochu ako roľník s dvojzáprahom za desať hodín. Bol to však spolu s parným lokomobilom nemotorný stroj a vyžadoval si kvalifikovanú obsluhu. Ďalej sa na veľkostatku nachádzalo sedem sejacích mašín. Koňmi ťahaná sejačka mala tú výhodu, že pri sejbe ušetrila až pätinu osiva na jednom hektári oproti roľníkovi sejúcemu zrna ručne. K výbave veľkostatku patrili aj železné pluhy, triery na triedenie obilia, dva sečkovacie stroje, valce, brány, 62 vozov a ďalšia moderná výbava.

Prehľadný plán chotára Nitrianskej Blatnice z roku 1904.
Pôvodné názvy susedných obcí boli dodatočne pomad'arčené.
(Archív Slovenského ústavu geodézie a kartografie Bratislava).

Veľkostatok o rozlohe 108 jutár (60 ha), ležiaci len v chotári Blatnice, vlastnil aj Salamon Rosenbaum, ktorý však zamestnával už len troch čeladníkov. Rozsiahle pozemky v chotári obhospodaroval aj Maximilián Schlüssler, ktorý vlastnil 248 katastrálnych jutár (142 ha), z toho 208 jutár ornej pôdy, ale okrem Blatnice aj v troch ďalších obciach. Majiteľmi pozemkov boli však Kolka, Kasný, Novotný, Kramer a Weiss.¹³

A ako vyzerali vlastnícke pomery ostatného obyvateľstva? Uhorská poľnohospodárska štatistika z roku 1895 uvádza, že v Nitrianskej Blatnici bolo dohromady 130 vlastníkov pôdy. Celkový rozsah chotára bol 2425 katastrálnych jutár (1382 ha). Z tohto množstva pripadalo na ornú pôdu 1240 jutár (707 ha), lesy pokrývali 742 jutár (423 ha), 253 (144 ha) pasienky, záhrady mali rozlohu 53 jutár (30) a lúky len 18 jutár (10 ha). Zvyšok tvorili cesty, zastavané plochy a neplodná pôda. Prevažná časť ornej pôdy a lesa bola v držbe veľkostatku. Vinohrady tu už žiadne neboli. Úpadok vinohradníctva, zapríčinený už spomínanými okolnosťami, roľníci kompenzovali ovocinárstvom, ktoré sa v tej dobe značne rozširovalo.

V chotári obce evidovali 5280 ovocných stromov, z toho 3448 sliviek, 556 jabloní, 480 hrušiek, 538 orechov a 111 čerešní. Zriedkavosťou boli niektoré dnes značne rozšírené druhy ovocných stromov: 6 višni, 30 marhúľ, 31 broskýň, 12 gaštanov a 26 moruší. Maštale a gazdovské dvory boli plné hospodárskych zvierat. Chovali tu 350 kusov rožného statku, 91 koní, 206 kusov ošípaných, 243 oviec, 41 kôz a dokonca i 5 somárov. Sčítací komisári napočítali aj 1700 kusov hydiny a 57 včelých úľov. Kone i časť rožného statku sa využíval do záprahu. V obci bolo 39 konských dvojzáprahov, piati menší gazdovia sa museli uspokojiť s jednozáprahom. V tom čase bol ešte značne rozšírený aj volský záprah. Voly boli síce pomalšie, ale spoľahlivejšie a menej náročné ako kone, a tak až 54 gazdov obrábalo svoje polia, prípadne prepravovalo náklady pomocou volského dvojzáprahu.¹⁴

Dôležitou súčasťou života obce bola aj jej samospráva. Pravidelné voľby richtárov a ďalších obecných funkcionárov sa podľa zákona o obciach z roku 1870 museli každoročne odbaviť. Richtár, podrichtár a traja prisažní sa volili najmenej z troch kandidátov. Spolu tvorili obecné predstavenstvo. Ak bol niekto zvolený za richtára musel úrad prijať a vykonávať ho aspoň jeden rok. Inak mu hrozila pokuta 100 zlatých alebo 200 korún. Na základe nového zákona o obciach z roku 1886 Nitrianska Blatnica získala štatút malej obce. Najdôležitejším orgánom obecnej samosprávy bol výbor, nazývaný aj obecné zastupiteľstvo. Výbor sa skladal z obecných funkcionárov a dvanástich členov. Z nich polovicu volili občania v rámci obecných volieb a polovica bola dosadená na základe virilného práva. Virilisti boli najväčšími platiteľmi dane. V roku 1902 virilnú časť členov zastupiteľstva tvorili Ján Dymák, ktorý však zastupoval Máriu Leonhardyovú, Maximiliám Schlüssler, Viliam Schlüssler, Karol Pistl, Jozef Laufer, Emanuel Steiner a Lepold Steiner. Volenými členmi boli Ferdinand Rock st. Albín Rock, Jozef Ocelka, Štefan Kúdela, Michal Oravec a František Belka. V tom čase bol richtárom Michal Oravec a podrichtárom Štefan Kudela. Funkciu prisažných vykonávali Štefan Belka, Štefan Mihálik a Ferdinand Rock mladší. Richtár mal množstvo povinností, ale jeho zárobok bol malý, iba 160 korún ročne, či 80 zlatých do menovej reformy v roku 1892. Obecný výbor mal zasadať najmenej dvakrát do roka. Ak sa člen výboru na zasadaní nedôstojne choval, alebo niekoho urazil, mohol byť potrestaný peňažnou pokutou do výšky 30 korún. O rokovaníach výboru sa viedli zápisnice. Tie, ktoré sa zachovali až zo začiatku 20. storočia, boli vedené už len v maďarskom jazyku, hoci zákon umožňoval používať aj slovenský jazyk.

Vďaka zápisniciam aj dnes vieme, ako vyzeral obecný rozpočet pred viac ako 100 rokmi. Z dnešného pohľadu bol skromný. Príjem do obecnej pokladnice zabezpečovali rôzne poplatky, zisk z prenájmu obecného majetku, ale aj drobné pokuty a ďalšie neplánované platby. Ak bol príjem nedostatočný, občanom sa prirazili percentá k štátnej dani. V roku 1906 boli celkové výdavky obce 5660 korún. Pre porovnanie rozpočet Radošiny predstavoval 14 500 korún a Topoľčian 72 - tisíc. Z vlastných prostriedkov obec dokázala výdavky pokryť sumu 5440 korún. Schodok 220 korún sa riešil daňovou prirážkou vo výške 4 %. Blatnica hospodárila vcelku vyrovnané, na rozdiel od mnohých iných dedín, kde bol schodok oveľa vyšší a prirážka prekročila aj 50 percentnú hranicu. V Bojnjej prirazili 51 % percent, v Bzinciach 93 % a v Prašiciach na krytie schodku museli štátne dane zvýšiť o celých 109 %, iste na malú radosť tunajšieho obyvateľstva.¹⁵ Ako - tak vyrovnaný rozpočet sa podarilo udržať až do vypuknutia svetovej vojny. Už na rok 1915 bol naplánovaný vysoký schodok. Výdavky boli 9686 korún, ale príjmy boli len niečo cez dve tisícky. Zastupiteľstvo odsúhlasilo daňovú prirážku vo výške 118 %.¹⁶ Obecný majetok tvorili pozemky a rôzny inventár. Obecné pozemky o rozlohe takmer 9 jutár (5, 2 ha) v hodnote 3 550 korún sa dávali do prenájmu a nájom putoval do obecnej kasy. Hnutelný majetok bol na začiatku 20. storočia ocenený na 970 korún, no z toho 600 korún stála nová hasičská striekačka. Do inventáru obce patrila aj richtársky stôl v hodnote dve koruny, obecná bedňa na písomnosti, pečať, reťaz na premeranie dĺžky, dutá miera - merica a obecná trúba, ktorá slúžila na znamenie poplachu a ohňa.

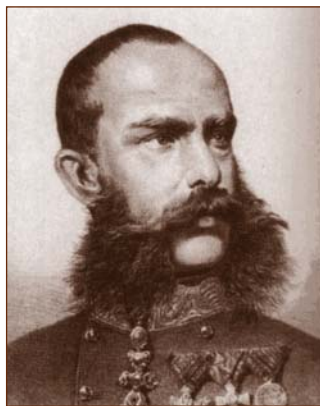
Dôležitým funkcionárom samosprávy bol notár. Na rozdiel od richtára a ostatných funkcionárov musel mať vyššie vzdelanie, lebo vybavoval administratívu. Funkciu notára voľakedy zastával zväčša učiteľ, ale v osemdesiatych rokoch 19. storočia sa povinne zriaďovali notárske úrady. Pre obce s menej početným obyvateľstvom vznikli notárske obvody. Obce si notára volili na doživotie a platili ho zo svojho rozpočtu. Obvodný notariát sídlil v Radošine. Jeho pôsobnosť zahrnovala obce Radošinu, Blatnicu, Vozokany, Lipovník, Hajnú Novú Ves a Bzince. Notár bol spojovacím článkom medzi župnou vrchnosťou a obcami. Župa i okresný úrad v Topoľčanoch, kam Nitrianska Blatnica územno-správne patrila od sedemdesiatych rokov 19. storočia, úradovali po maďarsky, ale väčšina občanov aj v časoch tuhej maďarizácie vedela len po slovensky. V roku 1910 z 1162 obyvateľov Nitrianskej Blatnice udalo znalosť maďarčiny 362 ľudí, čo prevyšovalo slovenský priemer. V Blesovciach z 280 obyvateľov hovorili maďarsky len dvaja občania, v Lužanoch z dvesto tiež dvaja. Preto musel

obvodný notár všetky písomné pokyny zhora preložiť do slovenčiny a rozposlať richtárom. Keď sa v máji 1902 chystal na návštevu obcí radošinského notárskeho obvodu pán okresný slúžny, notár prikázal blatnickému richtárovi, aby v deň návštevy všetky krémy, sklepy a jatky boli v najväčšom poriadku a v čistote, najmä dlážky. Obecné cesty aj okolie studní malo byť pekne vysypané štrkom. Na záver pokynu zdôraznil: „*S jednim slovom všetko do najväčšieho poriadku treba donesť*“.¹⁷

V lete roku 1904 bolo také veľké sucho, že obvodný notár nariadil, aby až do skončenia žatvy a mlatby držali dvojité protipožiarné hliadky a to nepretržite, cez deň i v noci. Každý člen hasičského zboru vo veku od 18 do 40 rokov musel konať hliadkovú službu. Richtári mali vykonať kontrolu hasičskej výstroje a zabezpečiť, aby sudy boli stále naplnené vodou. Krmoviny, slamu i obilie mohli občania zhromažďovať vo dvoroch a v pajtách, vzdialených najmenej 100 metrov od domov. Slamené strechy na domoch boli hlavnou príčinou hromadných požiarov, pri ktorých na popol zhoreli celé dediny. Ešte v roku 1910 zo 146 domov v obci takmer polovica (67) bola krytá slamou, 47 malo šindľovú alebo doskovú strechu a len 32 striech kryla pálená škridľa. Župné orgány, ale aj obecná samospráva, venovali protipožiarnej ochrane veľkú pozornosť. Postupne nadobudla organizovaný charakter. V roku 1889 bol Nitrianskou župou vydaný aj pre Blatnicu jednotný protipožiarny poriadok. Pre šovinistickú župnú vrchnosť v Nitre bolo príznačné, že obci ho dodali len v maďarskom znení, aj keď v iných župách takéto poriadky vydávali aj v slovenskom jazyku.

V Radošine sídlil aj obvodný lekár príslušný pre Blatnicu. Mal na starosti aj Krtovce a Bzince. Začiatkom 20. storočia funkciu lekára vykonával Žigmund Löwbeer a Blatnica mu z obecnej pokladnice prispievala na plat 160 korunami do roka.

Začiatkom 20. storočia sa začala plánovať výstavba železničnej trate údolím riečky Radošinky. V roku 1906 kráľovský radca a nitriansky župný notár Koloman Pongráč vyzval všetky obce radošinského notariátu, aby na železnicu Zbehy - Radošina prispeli z obecných peňazí. Argumentoval tým, že trať napomôže hospodárskemu a kultúrnemu rozvoju obcí. Požadoval sumu 50 - tisíc korún, ale tak, aby sa obce po dobu päťdesiat rokov skladali po 2750 korún ročne. Veľa ochoty však nebolo. Ako celá vec dopadla, nie je známe, no isté je, že v roku 1909 sa na spomínanej železničnej trati premávka začala.¹⁸ Občania však museli k vlaku putovať na stanicu do Radošiny. Cesta do Nitry trvala 70 minút. Je pozoruhodné, že Nitrianska Blatnica aj bez železnice zaznamenala značný hospodársky a demografický rozvoj. Za tri desaťročia

František Jozef I. v období Rakúsko-uhorského vyrovnania. Obr. 8

od roku 1880 v obci pribudlo síce len 24 domov, no počet obyvateľstva sa zvýšil takmer o polovicu. V roku 1910 tu stálo 146 domov s 1167 obyvateľmi. Spomedzi nich sa 1095 hlásilo za Slovákov, 40 za Nemcov a len 21 za Maďarov. Ešte homogénnejšia bola obec z náboženského hľadiska, 1127 sa hlásilo ku katolíckej cirkvi, 39 k židovskej viere a jeden bol evanjelik. O vysokej natalite svedčí aj skutočnosť, že v Blatnici bolo 186

detí predškolského veku. Bezmála polovicu obyvateľstva, počtom až 460, tvorila mládež do 18 rokov. Starších ľudí, ktorí mali viac ako šesťdesiat, bolo len 81. Niektoré údaje z tej doby svedčia o zvýšenej mobilite obyvateľstva, ktorú spôsobili prudko sa meniace sociálne a hospodárske pomery v prvom desaťročí 20. storočia. Viac ako desatina dospelých občanov (83) sa trvalo zdržiavala za hranicami, zväčša v Amerike, keďže v tom období vrcholila vysťahovalecká vlna. Niektorí odišli za prácou aj do rakúskej časti monarchie. Vzhľadom na pôvod svojich rodín spoza Moravy, mohli mať v Čechách dobré kontakty. Bytové pomery boli veľmi skromné, vzhľadom k tomu, že na jeden dom pripadalo osem ľudí. Prevažne trojpristorové domy (izba, kuchyňa, komora) neposkytovali dostatok miesta na pohodlné bývanie. Väčšina domov bola postavená z nepálenej tehly alebo z hlíny pomocou techniky nabíjania. Štatistika udáva, že len 21 obydľí v obci je z kameňa alebo pálenej tehly.¹⁹ Hlavným zdrojom obživy zostávalo poľnohospodárstvo, no v remeslách a aj v priemysle pracoval už značný počet ľudí. K roku 1910 z 554 ekonomicky aktívnych občanov sa 301 živilo poľnohospodárstvom. Len menšia časť z nich pracovala na vlastných alebo rodičovských gazdovstvách (68). Až 233 občanov, mužov i žien boli nádenníci alebo čeládnici na veľkostatkoch, prípadne u bohatých gazdov. To bol výsledok nerovnakého rozdelenia pôdy, keďže väčšina chotára patrila veľkostatku. Siedmi občania sa živilí obchodom, jeden bol zamestnaný v doprave, siedmi ďalší mali slobodné povolanie a piati boli zamestnancami ozbrojených zložiek - armády alebo žandárstva. Hoci remeslá upadali, v Nitrianskej Blatnici sa ešte tradične udržiaval vysoký počet remeselníkov. Štatistika evidovala až 68 murárov, 18 tesárov, päť krajčírov, 12 obuvníkov a čižmárov, päť stolárov, siedmych, ktorí sa živilí výrobou tehál, osem kováčov, šesť zámočníkov, štyroch strojníkov a jedného mlynára. Väčšina remeselníkov pracovala sama, bez tovarišov a pomocníkov.²⁰

Prvá svetová vojna

Dňa 28. júla 1914 po dlhom váhaní podpísal František Jozef vypovedanie vojny Srbsku. V priebehu piatich dní sa konflikt rozšíril. Do vojny sa dostali Rusko, Nemecko, Francúzsko, Belgicko, Veľká Británia i malá Čierna Hora. O niečo neskôr aj Osmanská ríša, Bulharsko a Taliansko. Keďže bola nariadená všeobecná mobilizácia, vojna zasiahla prakticky každú rodinu. Už v roku 1873 bola zavedená trojročná povinná vojenská služba, neskôr skrátená na dva roky. Zdravý chlap sa po absolvovaní vojenskej služby stal vojakom v zálohe a bolo ho možné povolať do zbrane až kým nedovršil päťdesiatku. Z Nitrianskej Blatnice regrúti chodievali na odvod do Topoľčian, kam ich mali osobne dovieť richtár alebo podrichtár. V roku 1904 obvodný notár nariadil blatnickému richtárovi, aby k „asentírke“ do Topoľčian doviezol regrútov z obce „*kerí ale strziliví a porádne oblečení budú*“. Po vyhlásení vojnového stavu na konci júla 1914 však panovala iná atmosféra ako pri asentírke. Každý čin, ktorý by prekážal záujmom vedenia vojny, mohol byť potrestaný zastrelením. Do zbrane boli povolané ročníky 1882 - 1893. Postupne boli ľudské rezervy Rakúsko-Uhorska vyčerpané, a preto v roku 1918 museli obliecť uniformy všetci chlapi uznaní za schopných, narodení v rokoch 1865 - 1900. Približne tri štvrtiny mužského obyvateľstva vo veku od 18 do 50 rokov slúžilo v armáde. Do vojska nastúpili aj záložníci z Blatnice. Slúžili v honvédskech útvaroch nitrianskeho pešieho pluku alebo delostreleckej brigády, väčšina však nastúpila do oddielov spoločnej cisársko-kráľovskej armády. Za cisára, kráľa a vlast' bojovali v Karpatoch a na haličských rovinách proti Rusku, na Balkáne proti Srbom i Čiernohorcom. Vojenskú rovnošatu však nemuseli obliecť všetci. Niektorí boli „*vyreklamovaní*“ buď z dôvodov hospodárskej dôležitosti, alebo sa im podarilo niekoho podplatiť. V roku 1915 prišlo na Nitriansku župu anonymné udanie, že strojníci a opravári mláťačiek na veľkostatku v Nitrianskej Blatnici boli *vyreklamovaní* neoprávnene. Vec sa prísne vyšetrovala.²¹ Veľkostatok mali už pred 1. svetovou vojnou v prenájme Jakub Lampl a Redlich.

Spočiatku vládlo nadšenie a viera v rýchle víťazstvo. V máji 1915 vznikol nový front na hraniciach s Talianskom a v nasledujúcom roku aj s Rumunskom. Dodatočné odvody ešte viac preriedili mužské obyvateľstvo. Do vojska museli nastúpiť aj tí, čo mali telesné vady. Doma zostali len chlapi a starci. Chýbajúce sily mali nahradiť zajatci, ktorí boli poslaní na výpomoc na veľkostatky alebo aj majetnejším roľníkom. Ich práca nebola príliš na osoh. Pomery sa zhoršovali a nastal všeobecný nedostatok. Starosť

o hospodárstvo, deti i starých a často nevládných rodičov pripadla ženám. Ženy narukovaných dostávali od štátu vyživovacie príspevky, ktoré boli spočiatku dosť vysoké. Nie jedna sa mala lepšie ako v prítomnosti manžela. Ženy zastupovali mužov aj v práci, boli činné aj v remeslách. Nedostatok potravín a aj strategických surovín bol čoraz citeľnejší. Na vojnové ciele bolo vypísaných niekoľko vojnových pôžičiek. Ak mal niekto vklad v banke, z konta mu "dobrovoľnú pôžičku" automaticky siahli. Dĺžobný úpis, čo dostal od štátu, sa po zániku monarchie stal bezcenným papierom. O finančný príspevok žiadali župné orgány aj Nitriansku Blatnicu. Predstavenstvo napokon odsúhlasilo príspevok na vojnové ciele napriek tomu, že záporná bilancia obecného rozpočtu sa neustále prehlbovala. Na čele obce v ťažkých vojnových rokoch bol richtár Štefan Michalík.

Vrchnostenské úrady organizovali aj rôzne zbierky zlata, striebra, olovených a mosadzných predmetov, ale aj kaučuku, gumy, textílu a potravín. Vzhľadom na čoraz väčší nedostatok surovín sa od roku 1915 rekvirovali aj kostolné zvony. V dôsledku šíriacej sa biedy, ale aj uvoľnenia pomerov, rozmohli sa poľné krádeže. Obyvateľstvo otupelo, málokto už dbal na svoju česť. Uvoľnili sa aj mravy. Zločinnosť, žobranie aj manželská nevera vzrástli do nevídaných rozmerov. Navyše v rokoch 1916 a 1917 boli mizerne úrody. Situáciu komplikovali aj rekvirácie obilia a mäsa. V lete roku 1918 boli nariadené prísne rekvirácie. Roľníci si mohli ponechať iba 18 kilogramov obilia na mesiac pre jednu štvorčlennú domácnosť a osivo. Z toho sa dalo len s veľkou biedou vyžiť. Všetko ostatné sa malo odovzdať štátu za pevne stanovené ceny. Jeseň roku 1918 bola veľmi búrlivá. V októbri sa vyhladovaná armáda monarchie začala rozpadáť. Demoralizovaní vojaci masovo opúšťali svoje jednotky. Navrátilci prišli domov poväčšine ozbrojení. Nastal rozvrat. Pošty a telegrafy nefungovali. Medzi ľuďmi kolovali rôzne chýry, ktoré len stupňovali vášne a všeobecnú hystériu. Pred pobúrenými masami zutekali úradníci, žandári, notári. Vzniklo bezvládne a všeobecná anarchia, začal sa prevrat.

Na bojiskách 1. svetovej vojny padli:

Pavol Babic, Jozef Bačkády, Pavol Bačkády, Vincent Bačkáč, Karol Belka, Imrich Bolla, Ján Bolla, Peter Bolla, Ondrej Čierny, Karol Dusil, Ján Fuksík, Michal Fuksík, Ján Gajdošík, Karol Grác, Jozef Grežo, Michal Hauptvogel, Štefan Holúbek Jozef Hrnčiarik, Juraj Hudec, Štefan Hudec, Jozef Chromý, Štefan Chromý st., Štefan Jakubek, Ján Jankovič, František Kameník, Ján Kameník, Pavol Kočajda, Jozef Kolka, Michal Kolka, Jozef Kreizinger, Michal Kúdela, Herman Laufer, Ján Lednický, František Liška, Štefan Majtění, Ján Manas, Karol Marton, Ján Masaryk, Ján Masrna, Ján Maic. Ondrej Nemeč, Jozef Oravec, Šte-

fan Osúch, Ondrej Pado, Ján Pagáč, Pavol Pavlík, František Rapant, Ján Rihál, Jozef Summer, Pavol Špánik, Pavol Tomašovič, Jozef Urbánek, Jozef Vincenci Ján Vincúr, Peter Zelinka, Anton Zeman, Jozef Žitňan.²² Dohromady 57 chlapcov položilo svoje životy „na oltár vlasti.“ Keď vezmeme do úvahy suché štatistiky zistíme, že straty boli mimoriadne vysoké. V rámci celého Uhorska pripadalo priemerne 28 mŕtvych na 1000 obyvateľov. V Nitrianskej Blatnici bol ale priemer bežmála dvojnásobne prekročený (obec mala 1150 obyvateľov). To znamená, že jednotky v ktorých naši vojaci bojovali, boli zvyčajne nasadzované na najnebezpečnejšie frontové úseky.

Pramene a literatúra

- 1 Štátny archív Nitra (ďalej ŠAN) Krajský súd Nitra, urbársko komasačné spisy - Nitrianska Blatnica.
- 2 Rapant Daniel: Slovenské povstanie roku 1848 -1849, diel I. časť 2. Turčiansky sv. Martin 1937, s. 283 - 4.
- 3 ŠAN, Krajský súd Nitra, urbársko komasačné, spisy, Nitrianska Blatnica 1853.
- 4 Rapant D: diel II. časť 2. Turčiansky sv. Martin 1948 s. 331 - 2.
- 5 Archív rímskokatolíckej fary Veľké Ripňany. Výpisky z matrík. Rkp. Autor dr. Ottomar Gergelyi.
- 6 Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Diel IV. Pešť 1851, s. 11.
- 7 ŠAN, Krajský súd Nitra, urbársko-komasačné, spisy - Nitrianska Blatnica 1864.
- 8 Tamže.
- 9 ŠAN, Nitrianska župa, hlavnožupanské písomnosti - administratívne, 587 a 648.
- 10 ŠAN, Krajský súd Nitra, urbársko-komasačné, spisy - Nitrianska Blatnica 1868..
- 11 ŠAN Nitrianska župa, sčítanie obyvateľstva 1869, Nitrianska Blatnica.
- 12 A magyar korona az 1881. év eléjen végrehajtot országainak népszámlálása I. Budapest 1882, s. 194 - 195.
- 13 A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. II. zv. Gazdacimtár. Budapest 1897, s. 34 - 35.
- 14 A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. I. zv. Gazdacimtár. Budapest 1897, s. 58 - 61.
- 15 ŠAN, pobočka Topolčany, Notárske úrady, obvodný notársky úrad (ďalej ONÚ) Radošina, admin. spisy 1887 - 1919, kart. 2, (748/ 1906).
- 16 Tamže, Šarfia, zápisnice zast. Sboru 1911-1932 ONU Radošina, s. 63-4.
- 17 Tamže, ONÚ Radošina 492/1902.
- 18 Tamže, 326/1907.
- 19 Magyar statisztikai közlemények. A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. Budapest 1912 s. 132 - 133.
- Magyar statisztikai közlemények. A magyar szent korona országainak 1910 évi népszámlálása. II. Népeesség foglalkozása (zamestnanie obyvateľstva) Budapest 1913 s. 262 - 265.
- 20 Magyar statisztikai közlemények. A magyar szent korona országainak 1910 évi népszámlálása. II. Népeesség foglalkozása (zamestnanie obyvateľstva) Budapest 1913 s. 278-281.
- 21 ŠAN, župa Nitrianska, hlavnožupanské spisy, 1916/17, 8337.
- 22 Uhlár V. - Stanček P: Nitrianska Blatnica 1185 - 1985. Vlastivedné múzeum Topolčany 1986, s. 66.